

Supersymetria

Elementy fizyki cząstek elementarnych

Wykład XII

- Problemy Modelu Standardowego
- Supersymetria
- Widmo cząstek
- Przewidywania
- Obecne wyniki
- Przyszłe poszukiwania
- Mały Higgs

Model Standardowy

Przypomnienie

Cząstki materii $\Rightarrow$ **fermiony**

Lewoskrętne **dublety** (oddz. słabe)

i prawoskrętne **singlety**.

Pierwsza generacja:

$$\begin{pmatrix} e^- \\ \nu_e \end{pmatrix}_L \quad \begin{pmatrix} u \\ d \end{pmatrix}_L \quad e_R^- \quad u_R \quad d_R$$

$\times 3$ generacje

$\times 2$ (antycząstki)

kwarki $\times 3$ (kolor)

Oddziaływania $\Rightarrow$ **bozony** cechowania

Grupa cechowania $U(1) \times SU(2) \times SU(3)$:

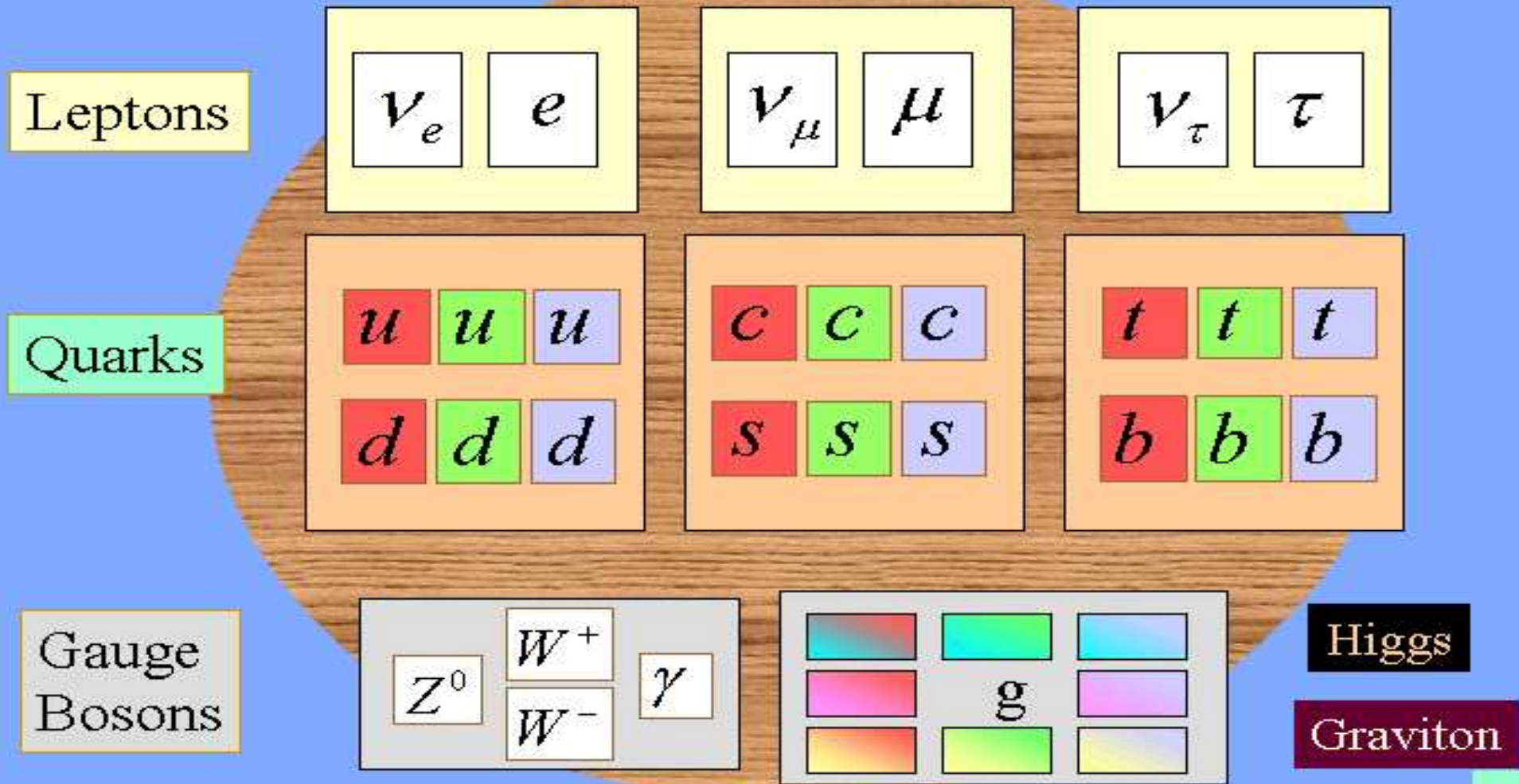
<i>oddziaływanie</i>	<i>symetria</i>	<i>nośniki</i>
elektro –	U(1)	γ
– słabe	SU(2)	W^+, W^-, Z^0
silne	SU(3)	8 gluonów

Spontaniczne łamanie symetrii $\Rightarrow$ **masy** bozonów cechowania, **cząstka Higgsa**

Oddziaływanie z cząstką Higgsa $\Rightarrow$ **masy** fermionów

The Standard Model

Generation I   Generation II   Generation III

Model Standardowy

Pytania i problemy

Wszystkie
obecnie
dostępne dane
zgodne są z
**Modelem
Standardowym**

ale...

- Dlaczego **materia** $\equiv$ fermiony, **oddziaływania** $\equiv$ bozony ?
- Dlaczego **3 pokolenia** kwarków i leptonów ?
- Dlaczego zachowane są **liczby leptonowe** i **barionowa**?
- Jaki jest powód **spontanicznego łamania symetrii** ?
- Gdzie jest **cząstka Higgsa** ?
- brak spójnego opisu **grawitacji**
- co to jest “**ciemna materia**” ?
- co to jest “**ciemna energia**” !?
- **dużo** wolnych **parametrów**, “ręcznie” dopasowywanych...
- ogromne różnice mas $\Rightarrow$ “**problem hierarchii**”

Model Standardowy

Skale masowe

neutrino $\sim 10^{-11}$ GeV

elektron $\sim 10^{-3}$ GeV

$W^\pm, Z^0, h$ (?) $\sim 10^{+2}$ GeV

top $\sim 2 \cdot 10^{+2}$ GeV

“pustynia” $\updownarrow$

GUT M_X $\sim 10^{+15}$ GeV

M_{Pl} $\sim 10^{+19}$ GeV

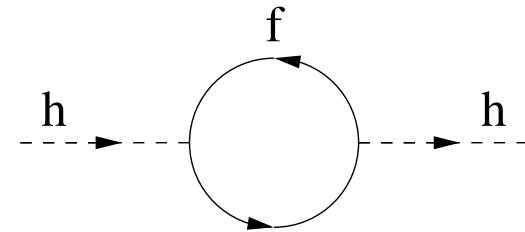
Masa Planka (M_{Pl}):

skala unifikacji dla grawitacji,

skala przy której grawitacja staje się “silna”

Czy Model Standardowy może pozostać słuszny aż do skali $\Lambda \sim M_X$?

“Problem hierarchii” - problem ze zdefiniowaniem masy Higgsa:

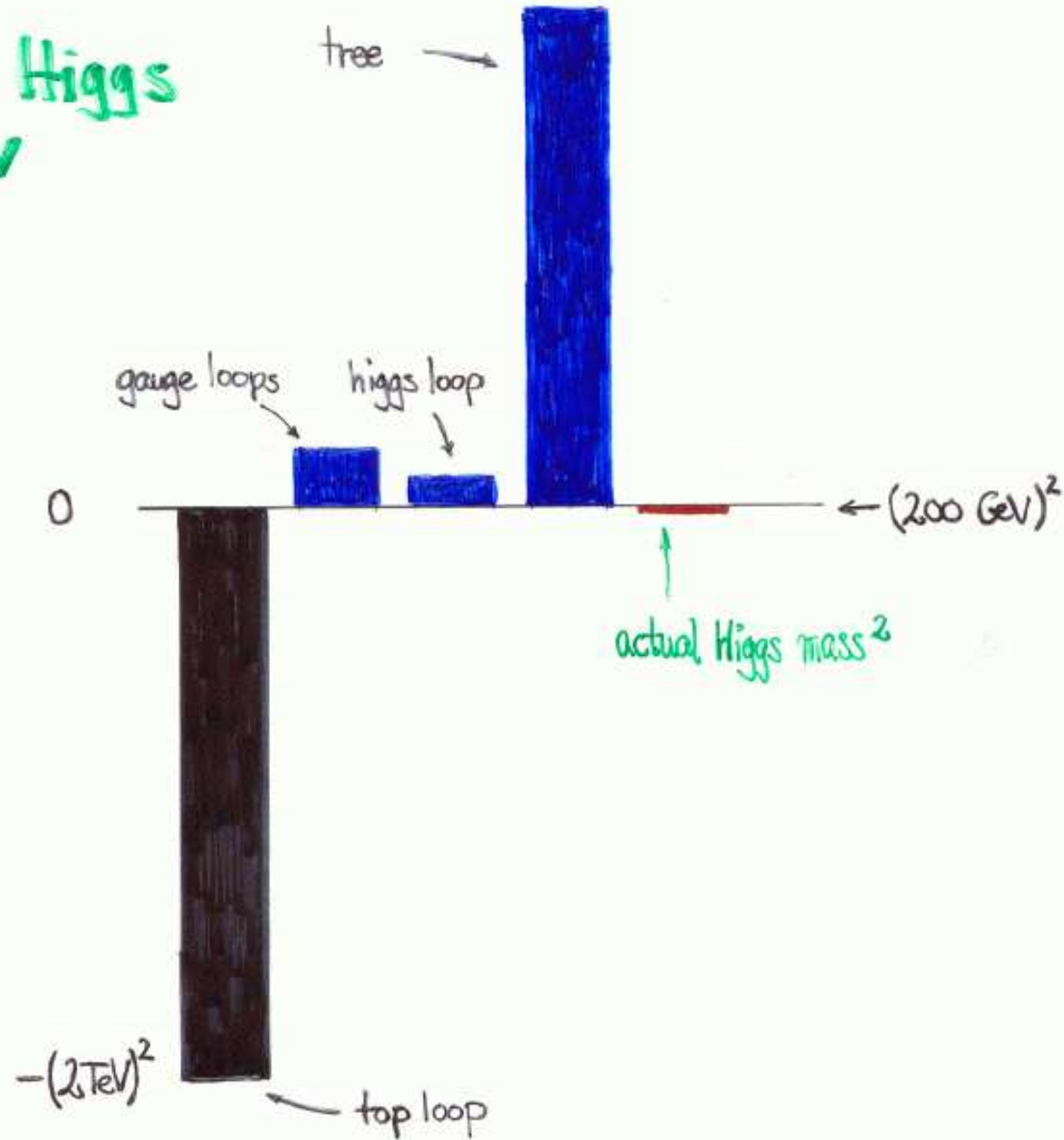
Poprawki związane z pętlami fermionowymi (dominuje kwark t) rosną jak Λ^2 ...

Aby uzyskać $m_h < 1$ TeV musimy niesłychanie precyzyjnie dobrać parametry ($\delta \sim 10^{-15}$)

Model przestaje jednak być “naturalny”.

Fine tuning the Higgs

$\Lambda = 10 \text{ TeV}$

Bardzo duże poprawki
już dla $\Lambda \geq 10 \text{ TeV}$

Prawdopodobieństwo, że przy
losowym wyborze parametrów
dostaniemy “dobrą” masę
bozonu Higgsa ~ 0 .

Rozszerzenia Modelu Standardowego

Problem hierarchii

Jak “ustabilizować” masę Higgsa (duże poprawki $\sim \Lambda^2$) ?

⇒ doprowadzić do “automatycznego” kasowania się poprawek

⇒ SUPERSYMETRIA

⇒ dodać nowe oddziaływania/cząstki przy skali $\Lambda' \ll \Lambda$

Wiele możliwości. Przykładowe

“MAŁY HIGGS”   NOWE SPRZĘŻENIA $W^\pm$

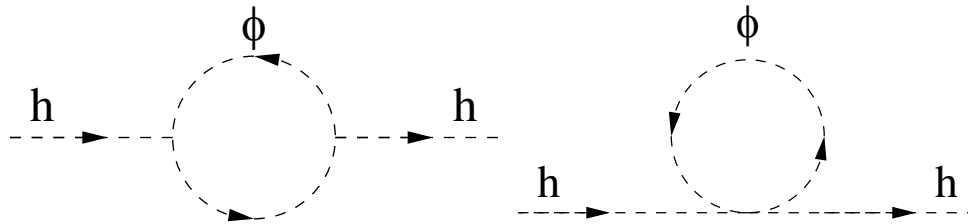
⇒ obniżyć skalę Λ do ~ 1 TeV

⇒ DODATKOWE WYMIARY

Supersymetria

Problem **rozbieżnych poprawek** do masy Higgsa **nie pojawia się** jeśli dla każdego **fermionu** w teorii dodamy dokładnie mu **odpowiadające bozony**.

Poprawki od pętli bozonowych:

mają **przeciwny znak** i kasują rozbieżności fermionowe.

Pozostają jedynie **skończone wkłady**, proporcjonalne do **różnic mas** bozonów i fermionów.

⇒ aby “uratować” m_h potrzebujemy **nowych cząstek** (bozonów) przy skalach $\sim 1 \text{ TeV}$.

Supersymetria

Podstawy teorii

Zaproponowana ~ 1970 na podstawie **czysto teoretycznych** spekulacji...

Supersymetria: symetria łącząca cząstki (własności cząstek) o **różnych spinach**.

Podstawowe założenia:

$\Rightarrow$ Zachowujemy grupę cechowania $U(1) \times SU(2) \times SU(3)$

$\Rightarrow$ Dla każdej znanej **cząstki** dodajemy jej “**super-partnera**” o spinie różnym o $\frac{1}{2}$:

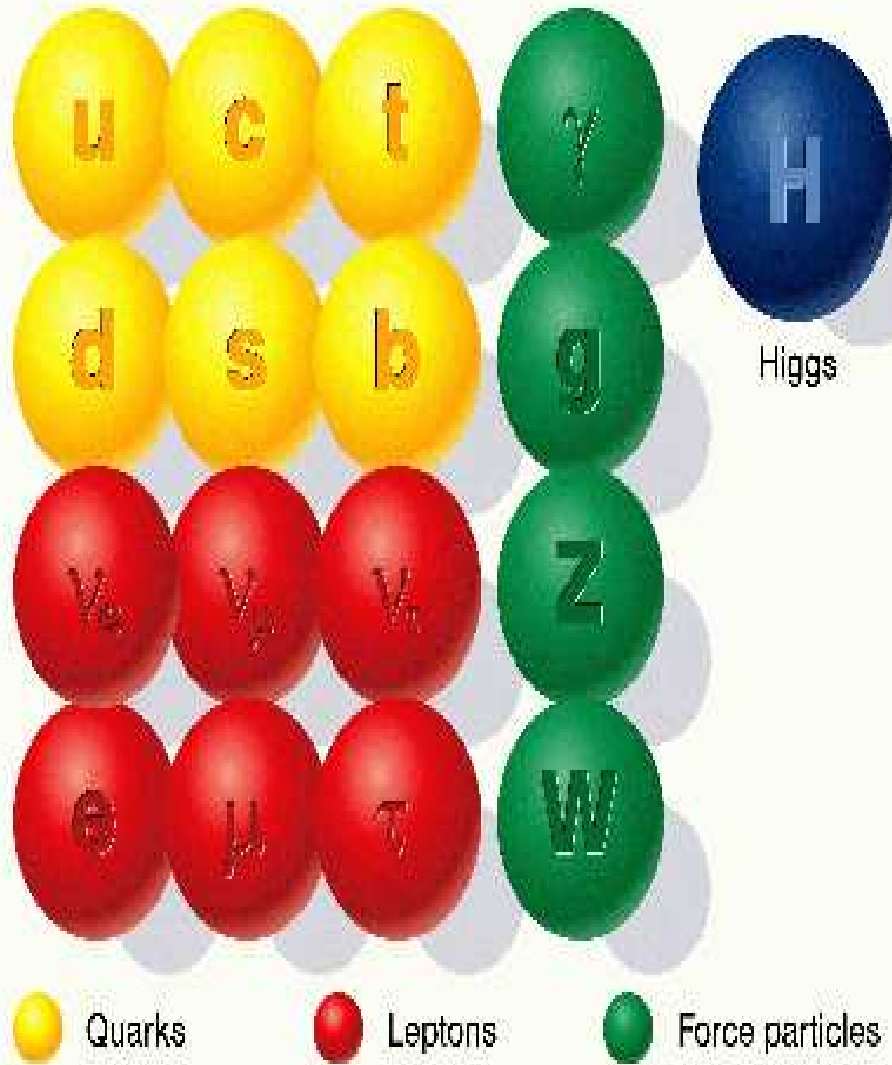
fermion ($s=\frac{1}{2}$) $\rightarrow$ sfermion ($s=0$)

bozon

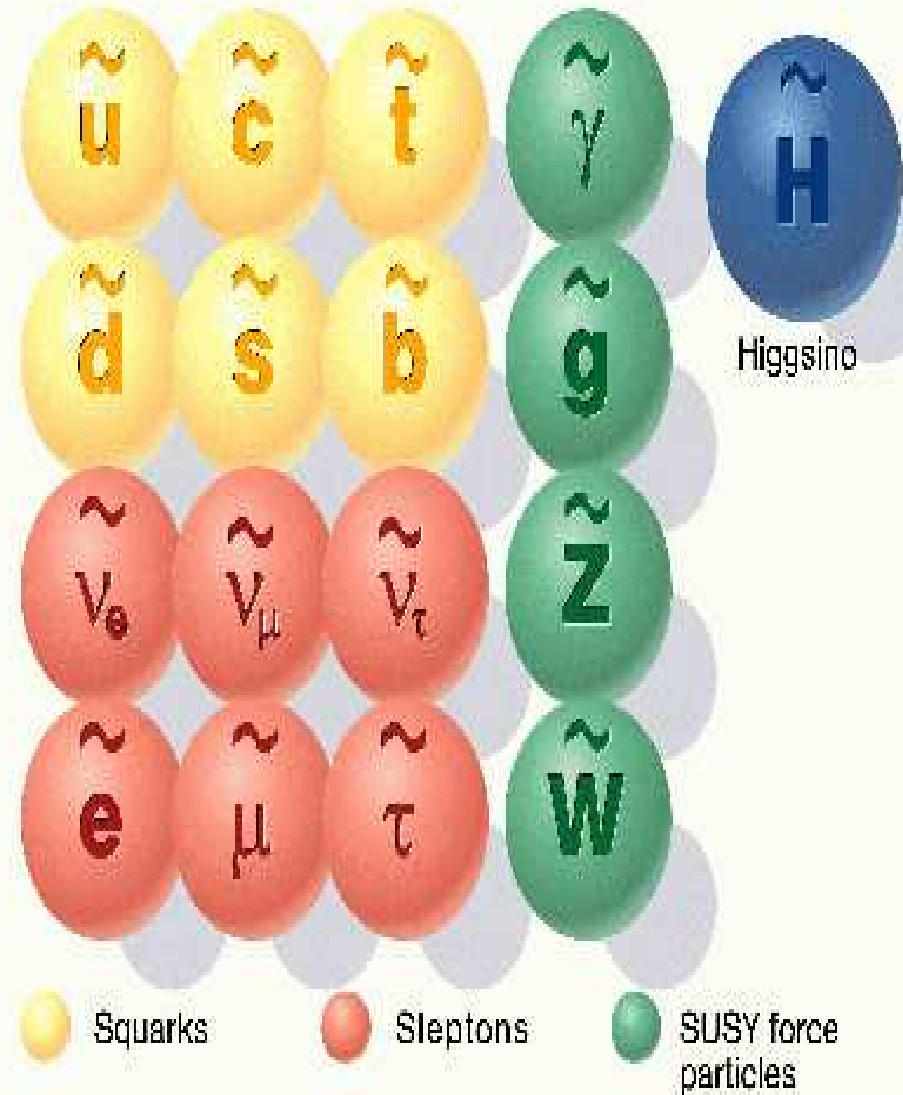
cechowania ($s=1$) $\rightarrow$ gaugino ($s=\frac{1}{2}$)

Higgs ($s=0$) $\rightarrow$ higgsina ($s=\frac{1}{2}$)

Standard particles

SUSY particles

Supersymetria

Widmo cząstek

	spin 0	spin $\frac{1}{2}$	spin 1
(s)leptony	$\begin{pmatrix} \tilde{e}_L \\ \tilde{\nu}_e \\ \tilde{e}_R \end{pmatrix}$	$\begin{pmatrix} e_L \\ \nu_{eL} \\ e_R \end{pmatrix}$	
(s)kwarki	$\begin{pmatrix} \tilde{u}_L \\ \tilde{d}_L \\ \tilde{u}_R \\ \tilde{d}_R \end{pmatrix}$	$\begin{pmatrix} u_L \\ d_L \\ u_R \\ d_R \end{pmatrix}$	
bozony i gaugina		gluina $\tilde{g}$ fotino $\tilde{\gamma}$ zino $\tilde{Z}$ wina $\tilde{W}^\pm$	gluony g foton γ Z° $W^\pm$
Higgs(ina)	$h^\circ, H^\circ, A^\circ$ $H^\pm$	$\tilde{H}_1^\circ, \tilde{H}_2^\circ$ $\tilde{H}^\pm$	

Supersymetria

Widmo cząstek

Uwagi:

- Tak jak w modelu Standardowym mamy 3 generacje skwarków i sleptonów
- indeksy L i R dla sleptonów i skwarków nie oznaczają skrętności (spin = 0)
 $\tilde{e}_L$ i $\tilde{e}_R$ są partnerami e_L i $e_R \Rightarrow$ różne cząstki !!! (choć mogą mieć tą samą masę)
- Aby nadać masy większej liczbie cząstek musimy “rozszerzyć” sektor Higgsa
Dwa dublety Higgsa w Modelu Standardowym (możliwe także bez supersymetrii)
 $\Rightarrow 8 - 3 = 5$ cząstek:

h° lekki Higgs skalarny
 H° ciężki Higgs skalarny
 A° Higgs pseudoskalarny
 $H^\pm$ 2 naładowane Higgisy

$\Rightarrow$ 4 higgisina w SUSY: $\tilde{H}_1^\circ, \tilde{H}_2^\circ, \tilde{H}^\pm$

Supersymetria

Widmo cząstek

Uwagi (cd.):

- w Modelu Standardowym pola B i W° mieszają się dając γ i bozon Z° .
- ⇒ w ogólności **mieszanie** pól w **SUSY** może być inne, w mieszaniu włączone są także “nowe” pola Higgsa:

$$\begin{aligned} \tilde{\gamma}, \tilde{Z}, \tilde{H}_1^\circ, \tilde{H}_2^\circ &\Rightarrow \tilde{\chi}_1^\circ, \tilde{\chi}_2^\circ, \tilde{\chi}_3^\circ, \tilde{\chi}_4^\circ && \text{neutralina} \\ \tilde{W}^\pm, \tilde{H}^\pm &\Rightarrow \tilde{\chi}_1^\pm, \tilde{\chi}_2^\pm && \text{chargina} \end{aligned}$$

Gdyby **supersymetria** była **pełna** to super-cząstki miałyby takie same **własności** (ładunek, sprzężenia, **masy** !) co ich standardowi **partnerzy**.

Taki scenariusz jest **wykluczony** przez **doświadczenie**, bo nie znaleziono lekkich cząstek supersymetrycznych (o masach ~ 1 GeV) ⇒ **Supersymetria** musi być “**złamana**”

Ale jeśli łamanie jest **spontaniczne**, to możemy uzyskać różne masy “nie psując” teorii...

Rozważanych jest wiele różnych mechanizmów łamania SUSY...

Supersymetria

Supersymetria “otwiera” przed nami **nowy, bogatszy świat**:

- dziesiątki **nowych cząstek** (do odkrycia)
- setki kanałów **produkcji** (do wykorzystania)
- tysiące kanałów **rozpadu** (do sprawdzenia !!!)

To bogactwo ma jednak swoją cenę:

nawet minimalne rozszerzenie Modelu Standardowego

MSSM - Minimal Supersymmetric Standard Model

ma **124** (!) **wolne parametry**...

Zazwyczaj rozważamy modele **SUSY**, w których założono **dodatkowe relacje** między poszczególnymi parametrami (**wynikające z mechanizmu łamania SUSY**)

⇒ możemy “zejść” do (nowych) **4-6 parametrów**...

Supersymetria: **“Puszka Pandory”**

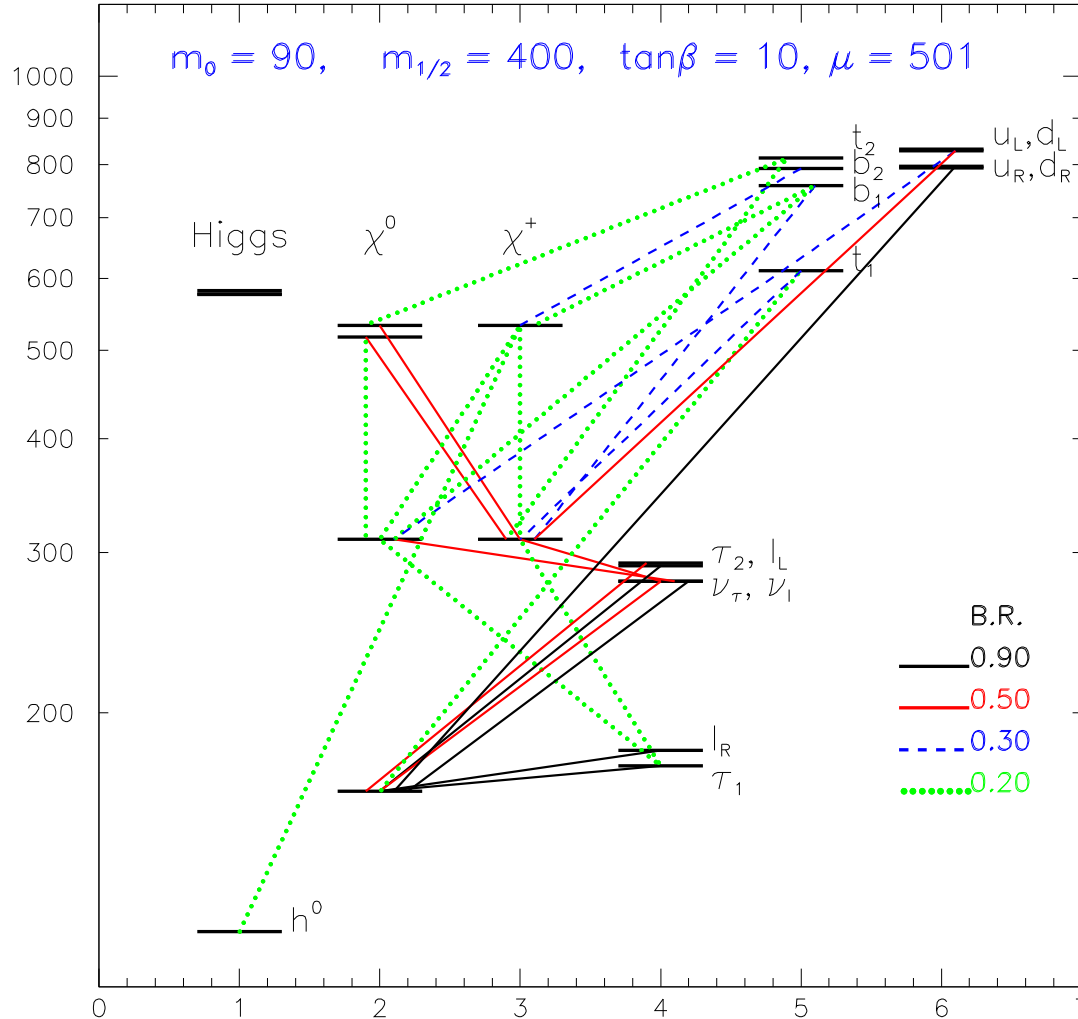
Sami nie wiemy co nas czeka...

Supersymetria

SUSY Benchmark Point C

$m_0 = 90, m_{1/2} = 400, \tan\beta = 10, \mu = 501$

Widmo cząstek

Jeden z przykładowych “scenariuszy” rozważanych w studiach nad **LHC** i innymi **przyszłymi akceleratorami**

$\tan\beta$ - podstawowy parametr opisujący cząstki Higgsa - stosunek **wartości próżniowych** (pozycji minimum potencjału) dla **dwóch dubletów Higgsa**.

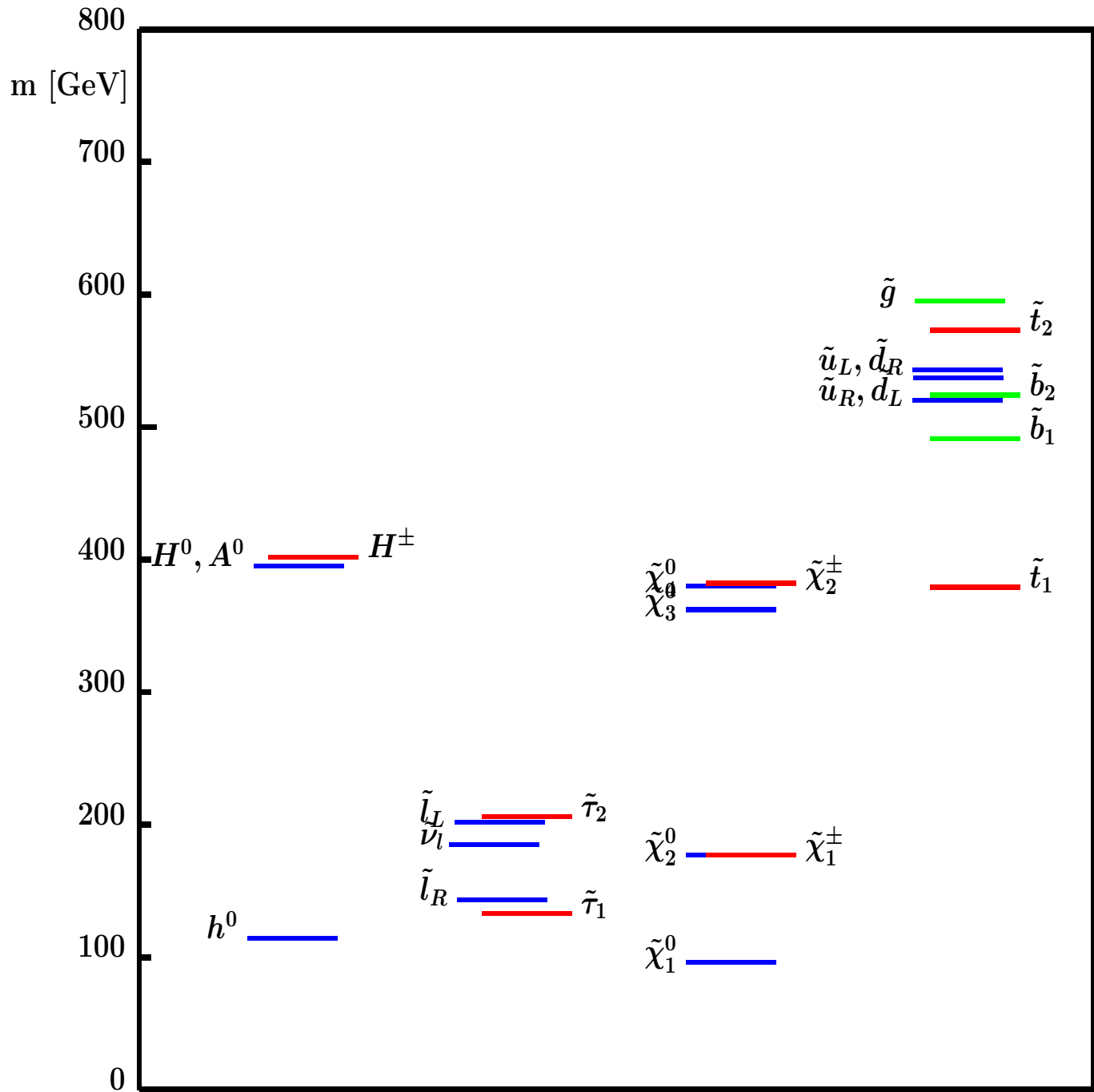
$\tan\beta \sim 1 \Rightarrow$ sprzężenia jak w **SM**

Inny możliwy scenariusz...

SPS 1

Standard
Points and
Slopes

Supersymetria

Przewidywania

- Pełna unifikacja oddziaływań elektroslabych i silnych (przy odpowiednim doborze mas) $\Rightarrow$
- Słaby kąt mieszania: $\sin^2 \theta_W \approx 0.23$
- Spontaniczne łamanie symetrii elektroslabej pojawia się “naturalnie” jeśli

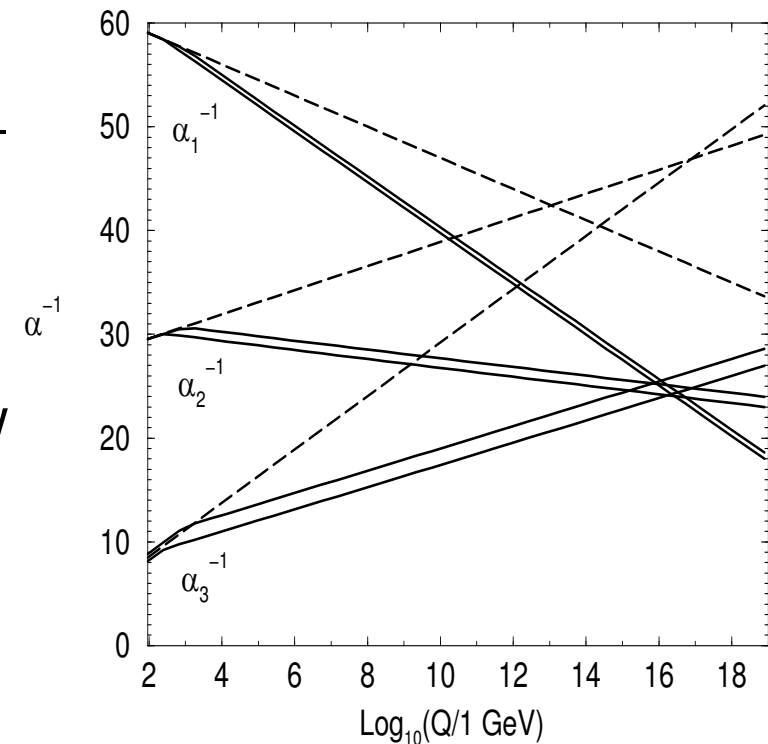
$$m_t \sim 175 \text{ GeV}$$

$\Rightarrow$ duża masa kwarku t została przewidziana w ramach SUSY 20 lat temu $\Rightarrow$ ogromny sukces !!!

- najlżejszy bozon Higgsa

$$m_h \leq 135 \text{ GeV}$$

$\Rightarrow$ główny cel łowców supersymetrii

Supersymetria daje też źródła dodatkowego łamania CP (bariogeneza) i kandydatów na ciemną materię...

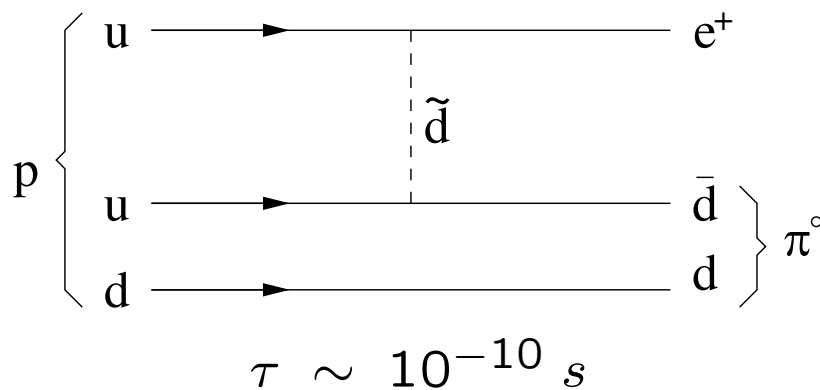
Supersymetria

Parzystość R

W ogólnym przypadku supersymetria dopuszcza

łamanie liczby leptonowej L i barionowej B .

W szczególności możliwy jest rozpad protonu:

Na ogół wprowadzamy dodatkową symetrię (multiplikatywną liczbę kwantową) zwaną **parzystością R**:

$$R \equiv (-1)^{3(B-L)+2S}$$

$R = +1$ dla cząstek "standardowych"

$R = -1$ dla cząstek supersymetrycznych

Postulat zachowania parzystości **R** ma daleko idące konsekwencje:

- proton **stabilny**
- cząstki SUSY zawsze **produkowane w parach**
- rozpadają się na nieparzystą liczbę cząstek SUSY
- **najlżejsza** cząstka supersymetryczna (LSP) **stabilna**

$\Rightarrow$ zachowuje się jak ciężkie neutrino (nie oddziałuje)

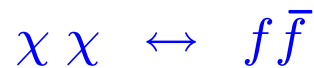
Supersymetria

Ciemna materia

W modelach SUSY ciężkie LSP (np. neutralino) jest naturalnym kandydatem na ciemną materię.

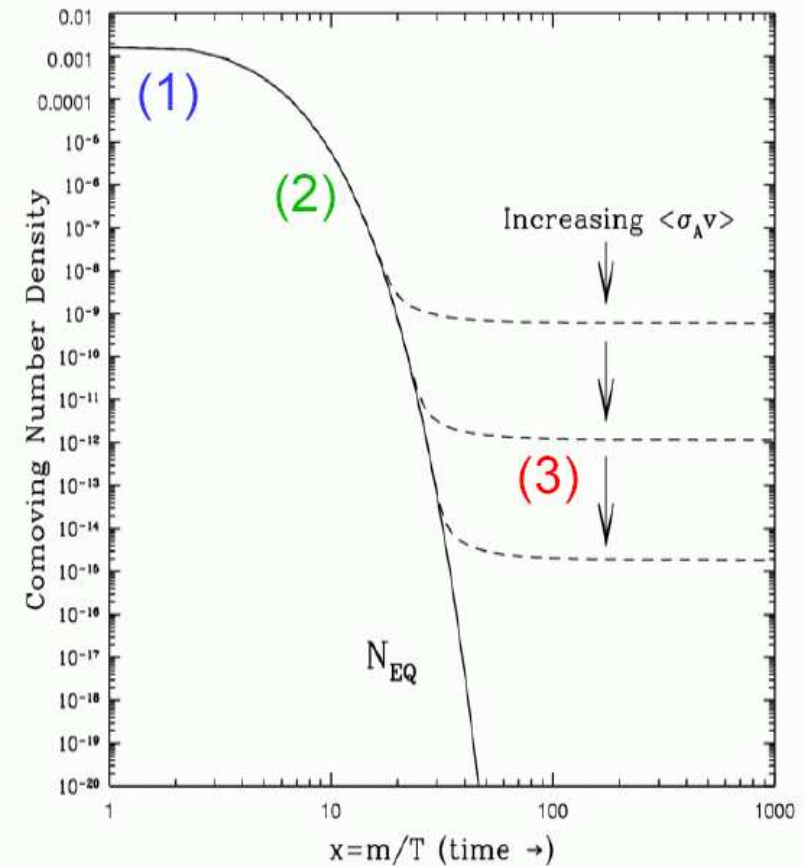
WIMP - Weakly Interacting Massive Particle

(1) Zaraz po Wielkim Wybuchu ciężkie LSP jest w równowadze termodynamicznej z innymi cząstkami:

(2) Wszechświat się “oziębia” zaczyna przeważać anihilacja ich gęstość szybko maleje

(3) Jednocześnie Wszechświat się rozszerza. Gęstość LSP staje się na tyle mała, że anihilacja przestaje efektywnie zachodzić: “wymrożenie”

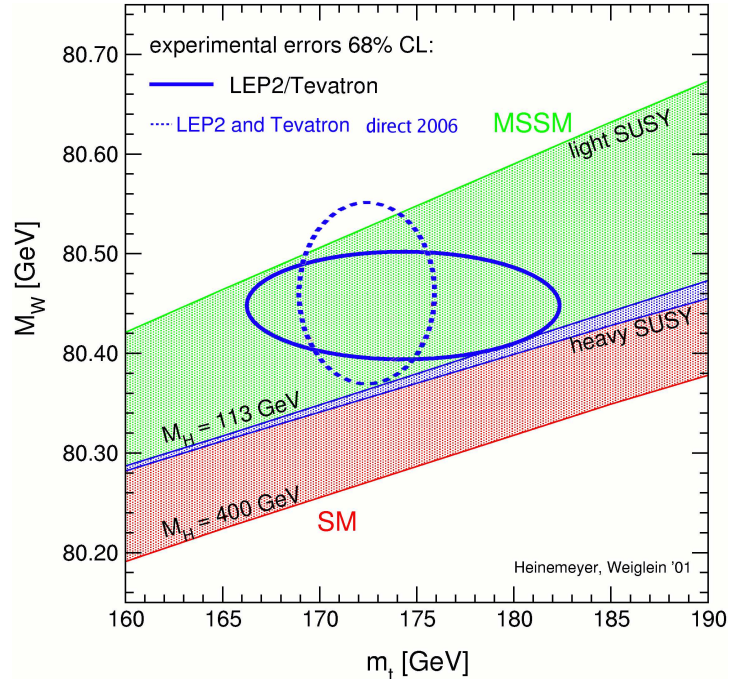
Obecna gęstość silnie zależy od przekroju czynnego na anihilację - parametrów modelu...

Poszukiwanie SUSY

Pierwsze ślady ?

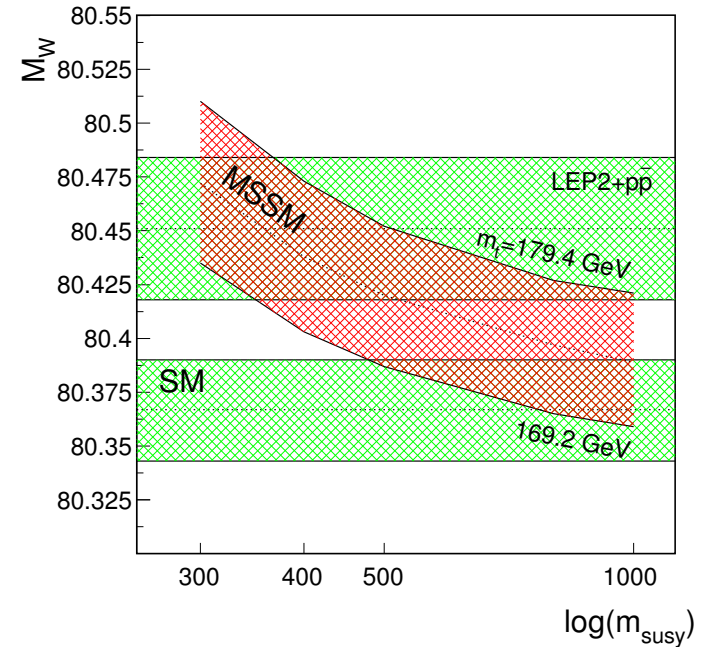
SUSY tłumaczy “rozbieżności” między pomiarami M_W i M_t a wynikami dopasowań SM:

Pomiar bezpośredni M_W i M_t
vs przewidywania SM i MSSM:

⇒ bardzo dobra zgodność...

Pomiar bezpośredni M_W (LEP2+ $p\bar{p}$)
vs przewidywania SM i MSSM:

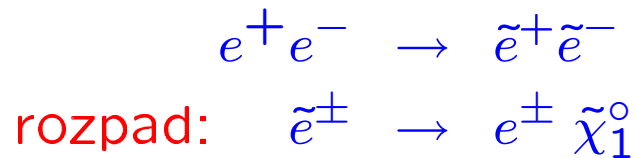
⇒ masy SUSY $\sim 300 - 500$ GeV

Ostatnie wyniki bezpośrednich pomiarów: wyższa wartość M_t niższa wartość M_W ⇒ lepsza zgodność

Poszukiwanie SUSY

Sleptony

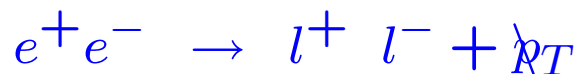
Mogłyby być produkowane w LEP:

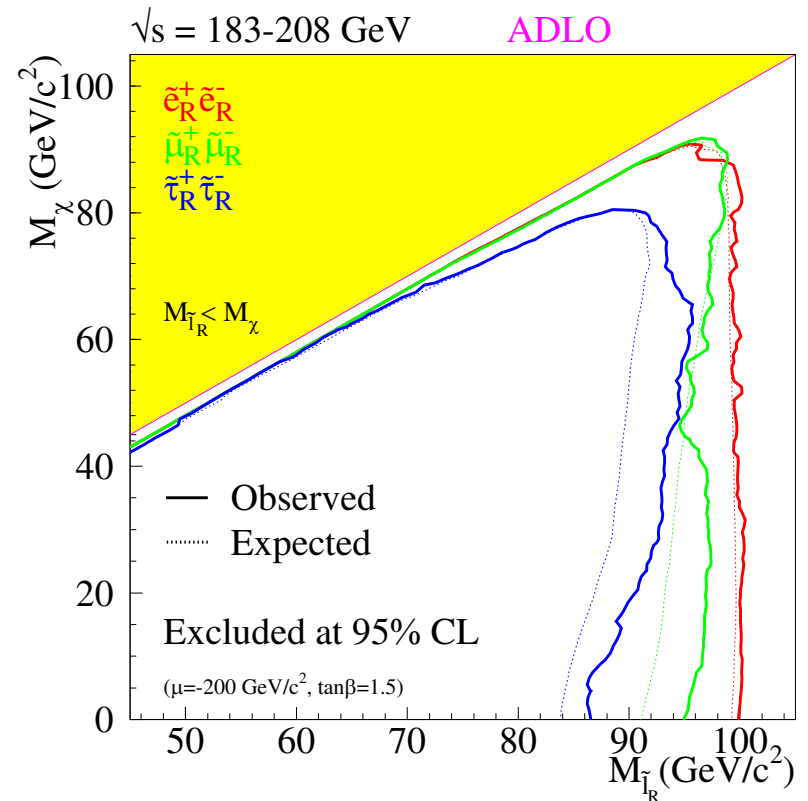
Gdzie neutralino $\tilde{\chi}_1^0$ jest najbliższą cząstką supersymetryczną (LSP)

⇒ nie oddziałuje, nie podlega detekcji
(ucieka jak neutrino)

Szukamy więc przypadków produkcji par leptonów z dużym brakującym pędem poprzecznym (unoszonym przez $\tilde{\chi}_1^0$):

Nie obserwujemy takich przypadków:

⇒ wykluczamy istnienie $\tilde{l}$
o masach poniżej 85-100 GeV

Poszukiwanie SUSY

Stop

Odwrotnie niż w SM, stop powinien być najlżejszym skwarkiem

⇒ najłatwiejszy do wyprodukowania:

$$\text{LEP: } e^+e^- \rightarrow \tilde{t}\tilde{t}^*$$

$$\text{Tevatron: } p\bar{p} \rightarrow \tilde{t}\tilde{t}^* X$$

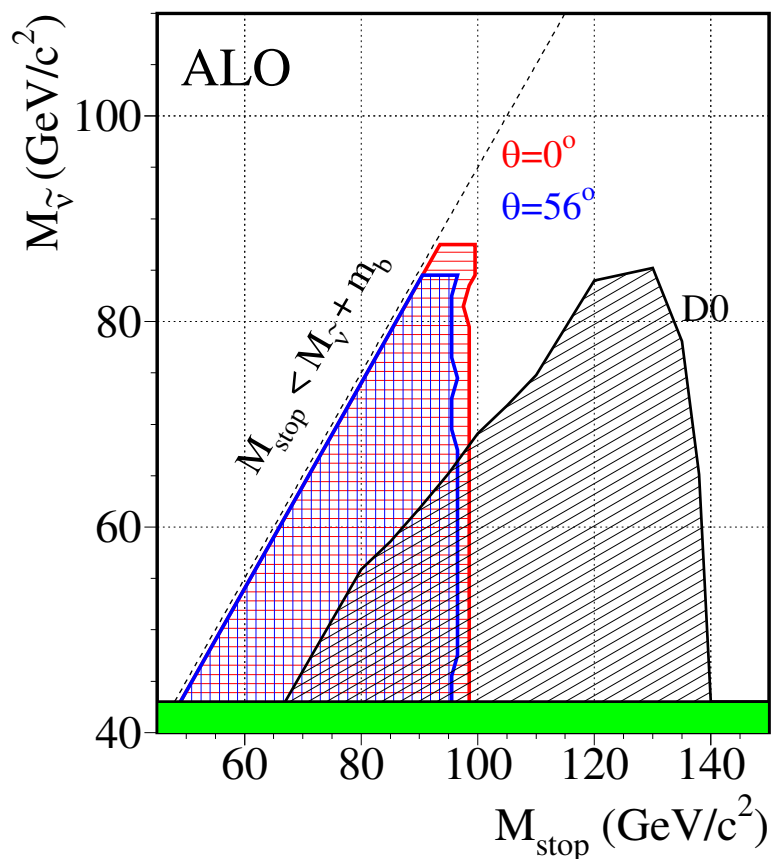
Jeśli $\tilde{\nu}$ jest LSP to dominują rozpady:

$$\tilde{t} \rightarrow b l^+ \tilde{\nu}$$

$$\tilde{t}^* \rightarrow \bar{b} l^- \tilde{\nu}$$

⇒ 2 leptony + 2 jety + $\cancel{RT}$

Porównanie wyników z LEP i Tevatronu:

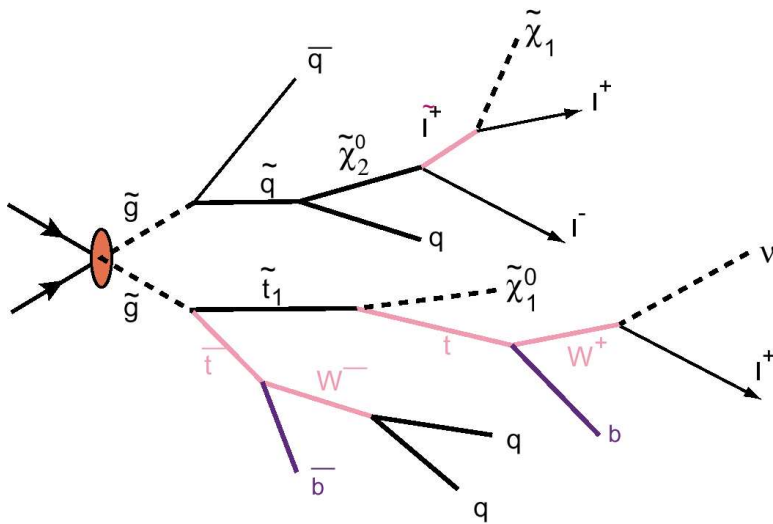

Dolne ograniczenie na masę $\tilde{\nu}$: z szerokości Z^0 w LEP I

Poszukiwanie SUSY

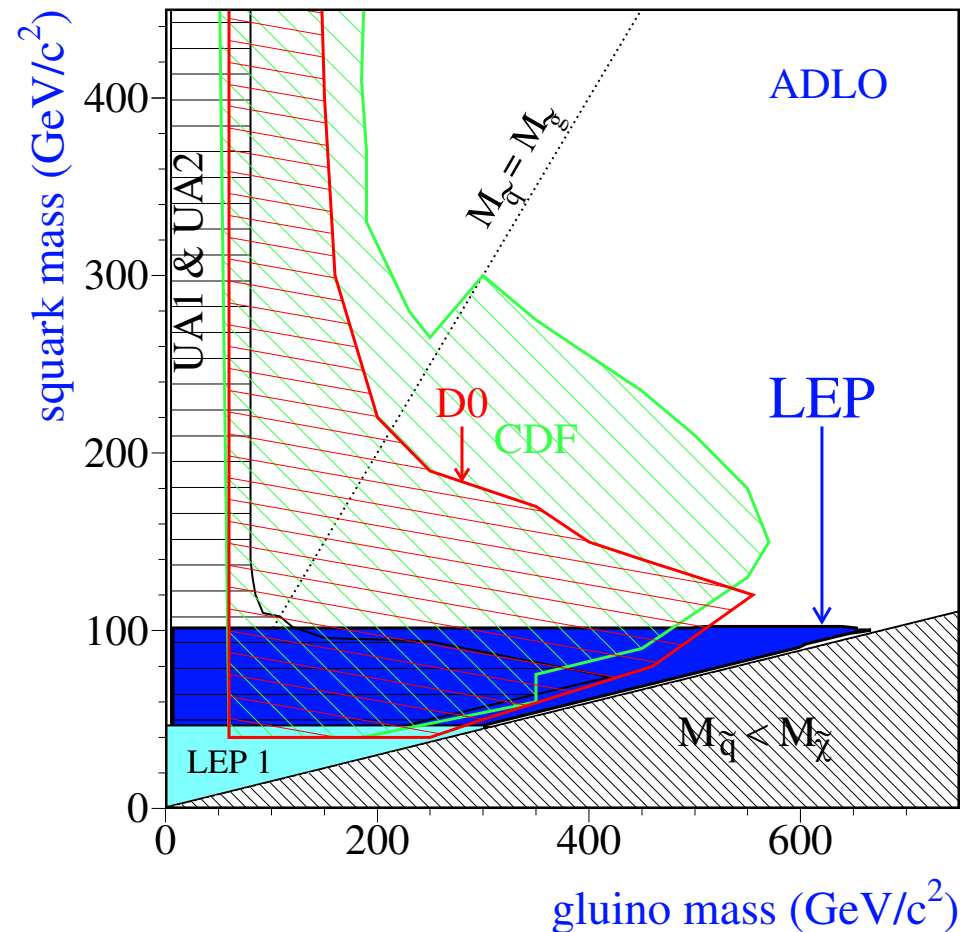
Skwarki i gluina

Cząstki supersymetryczne nie muszą rozpadać się od razu na LSP. Możliwe są dużo bardziej skomplikowane rozpady “kaskadowe” (poprzez pośrednie stany supersymetryczne):

⇒ wiele jetów (+ leptony) + $\cancel{RT}$

Nie obserwujemy nadmiaru tego typu przypadków ⇒ limity:

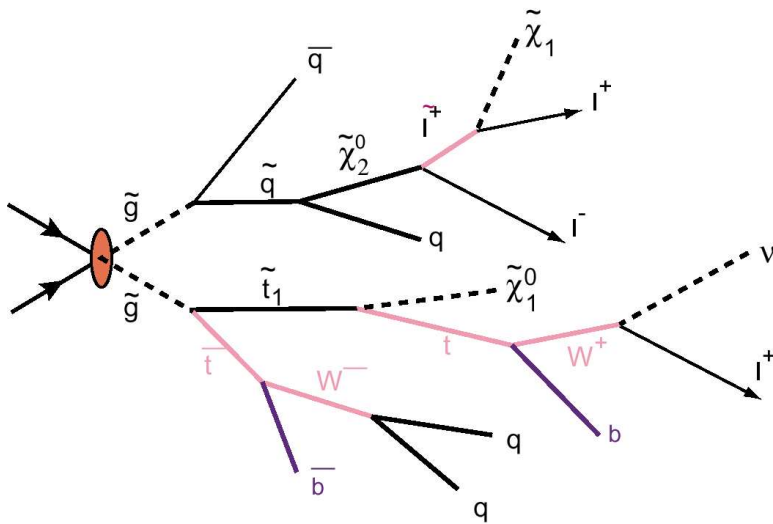

Poszukiwanie SUSY

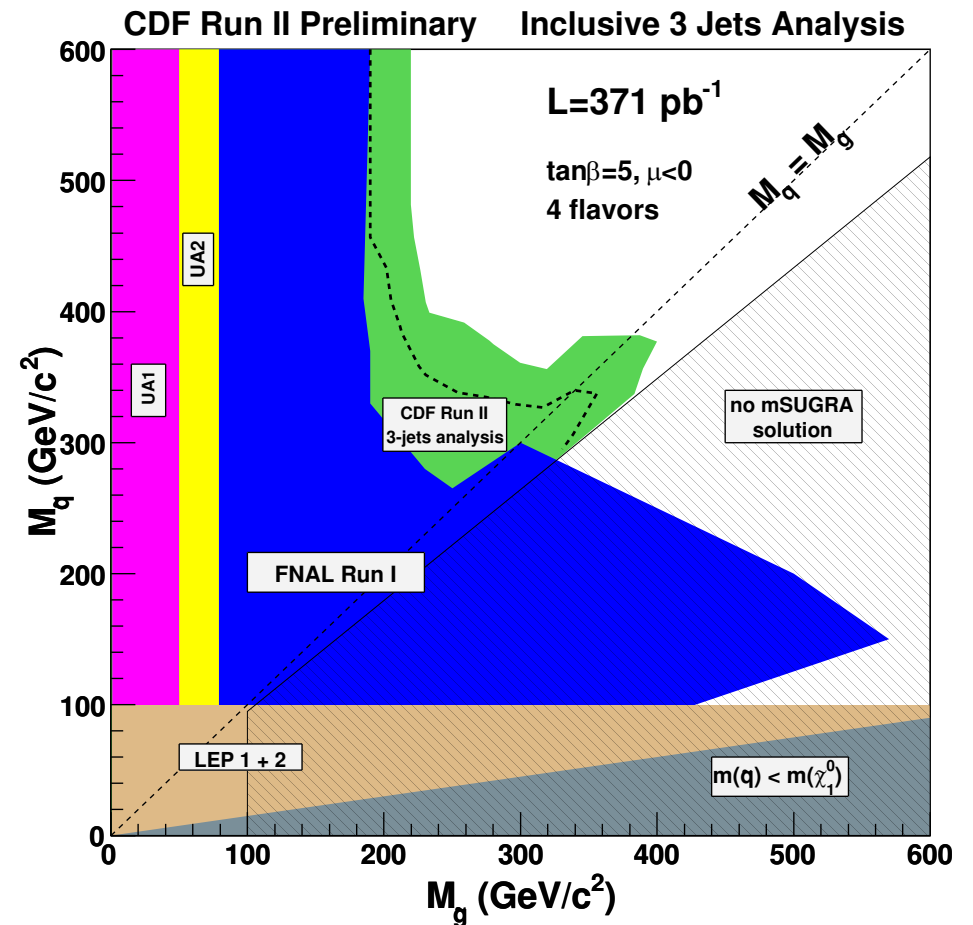
Skwarki i gluina

Cząstki supersymetryczne nie muszą rozpadać się od razu na LSP. Możliwe są dużo bardziej skomplikowane rozpady “kaskadowe” (poprzez pośrednie stany supersymetryczne):

⇒ wiele jetów (+ leptony) + $\cancel{RT}$

Nie obserwujemy nadmiaru tego typu przypadków ⇒ nowe limity z Tevatronu:

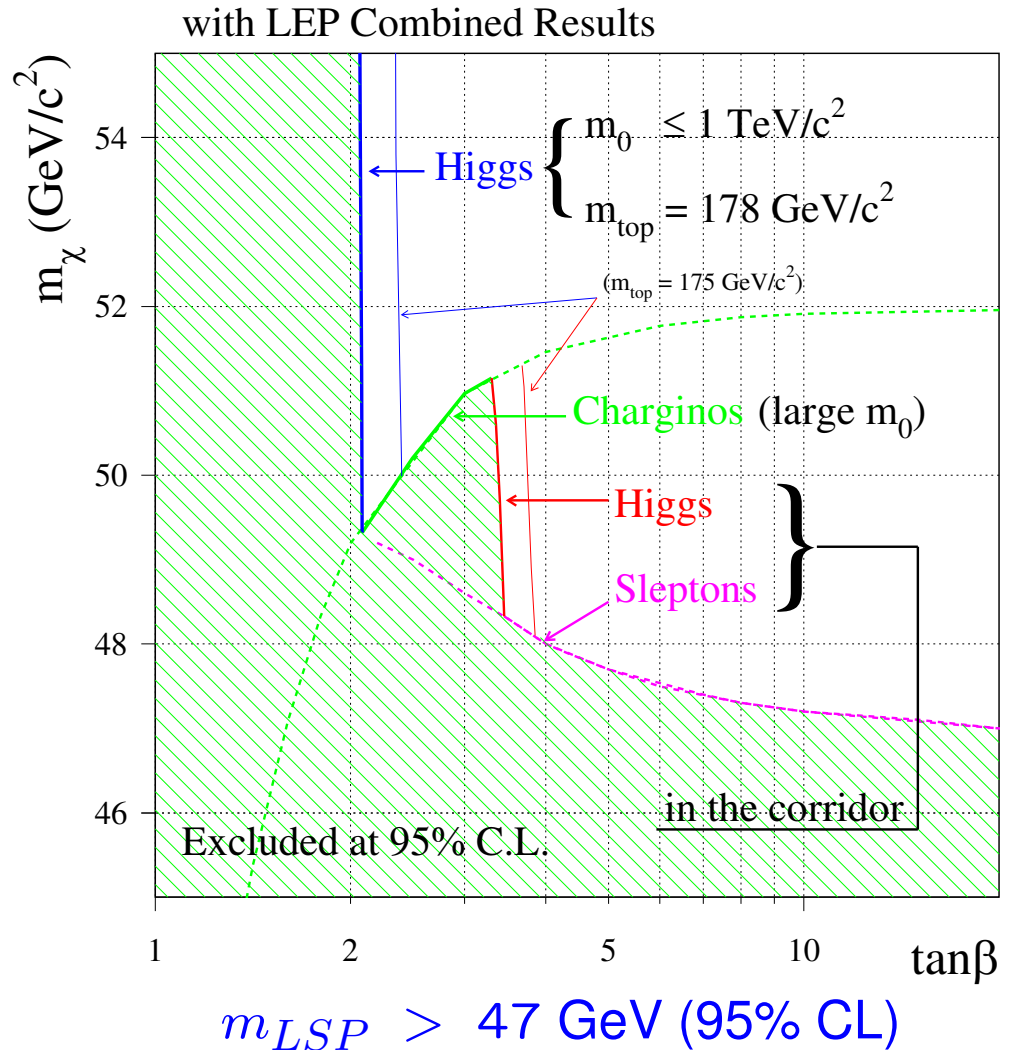

Poszukiwanie SUSY

LSP

Masa **LSP**, czyli **najlżejszej** cząstki supersymetrycznej (najczęściej przyjmujemy, że jest nią $\tilde{\chi}_1^0$) decyduje o przebiegu **wszystkich** rozważanych procesów.

Przy dodatkowych założeniach (unifikacja mas sfermionów i gaugin przy skali GUT) można próbować wyznaczyć **ograniczenia** na masę $\tilde{\chi}_1^0$ nie zależne od mas innych cząstek $\Rightarrow$

Poszukiwanie SUSY

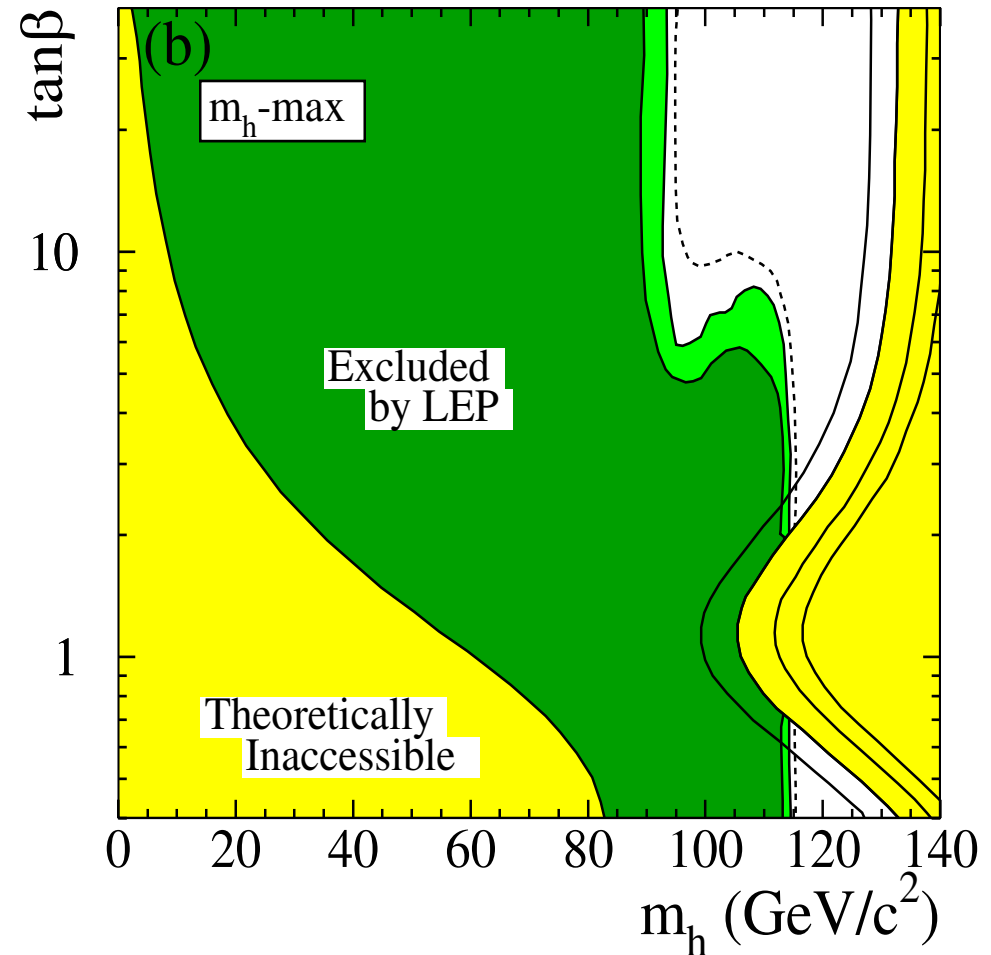
Higgs

Ograniczenia na masę Higgsa uzyskane w ramach Modelu Standardowego można też “przetłumaczyć” na SUSY $\Rightarrow$

“Korytarz”, w którym SUSY jest spójną teorią zaczyna się zamykać !...

Higgs musi mieć masę $m_h \leq 135$ GeV

$\Rightarrow$ albo go znajdziemy,
albo SUSY jest wykluczone ?!...

Poszukiwanie SUSY

Higgs

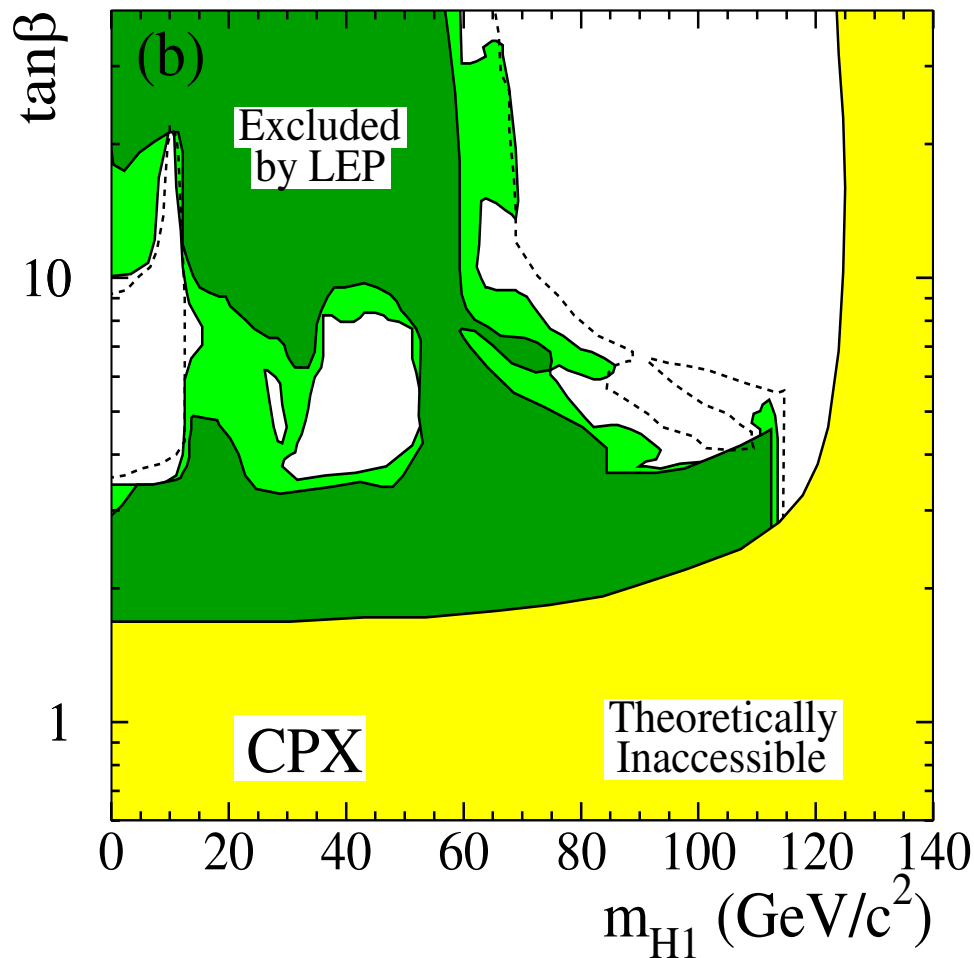
Ograniczenia na **masę Higgsa** uzyskane w ramach Modelu Standardowego można też “przetłumaczyć” na **SUSY** $\Rightarrow$

“Korytarz”, w którym SUSY jest **spójną** teorią zaczyna się **zamykać** !...

Higgs musi mieć masę $m_h \leq 135$ GeV

$\Rightarrow$ albo go znajdziemy,
albo **SUSY** jest **wykluczone** ?!...

Albo musimy rozszerzyć model !...

Model z łamaniem CP w sektorze Higgsa

Poszukiwania SUSY

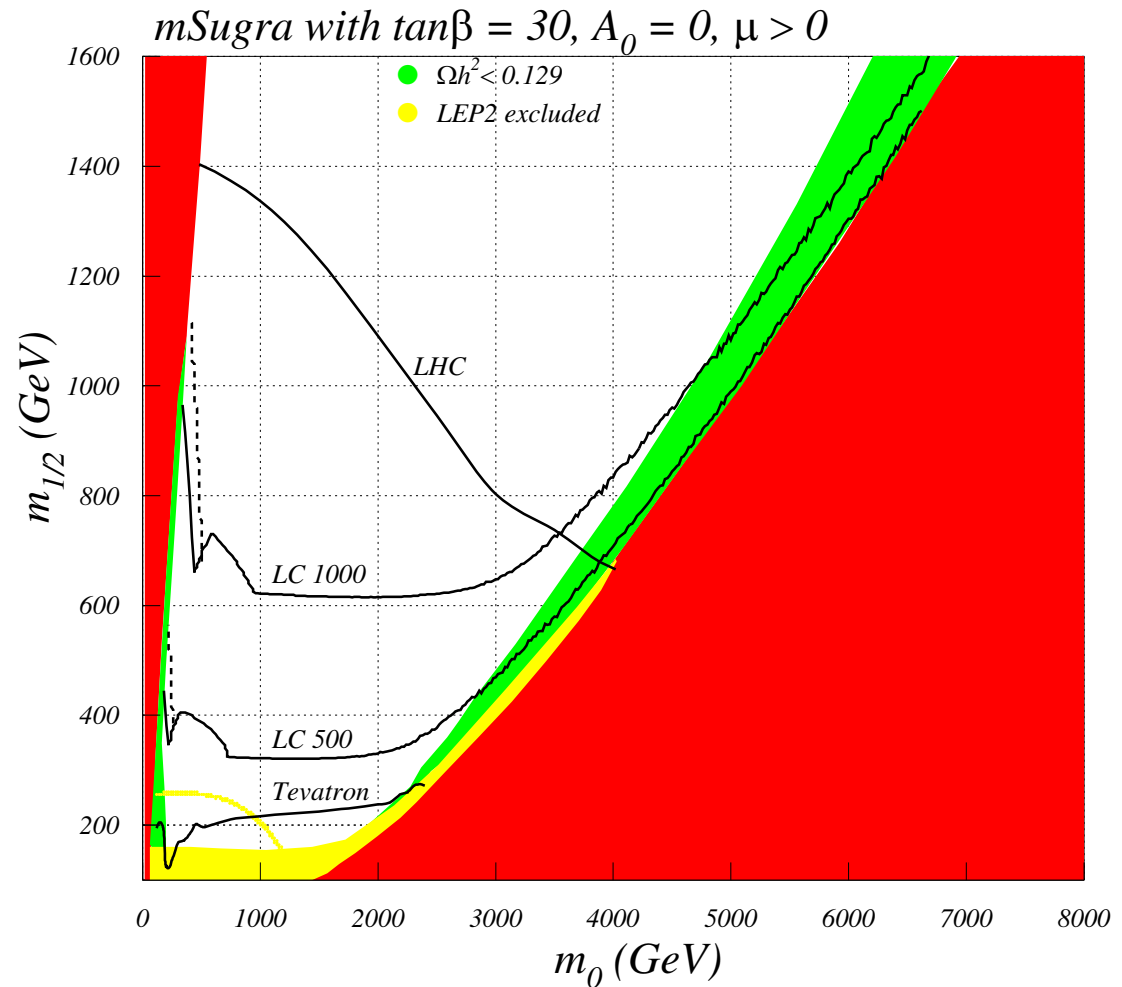
Ciemna materia...

LSP wydaje się być najlepszym kandydatem na ciemną materię...

Okazuje się jednak, że wiele scenariuszy supersymetria przewiduje znacznie większą ilość ciemnej materii we Wszechświecie!

Pomiary astrofizyczne

⇒ bardzo istotne ograniczenia !

dozwolony tylko obszar zielony !

Przyszłe eksperymenty

LHC

“Fabryka” supersymetrii,
w budowie.

Montaż jarzma magnesu
detektora **CMS** ⇒

Uruchomienie: 2007 (?)

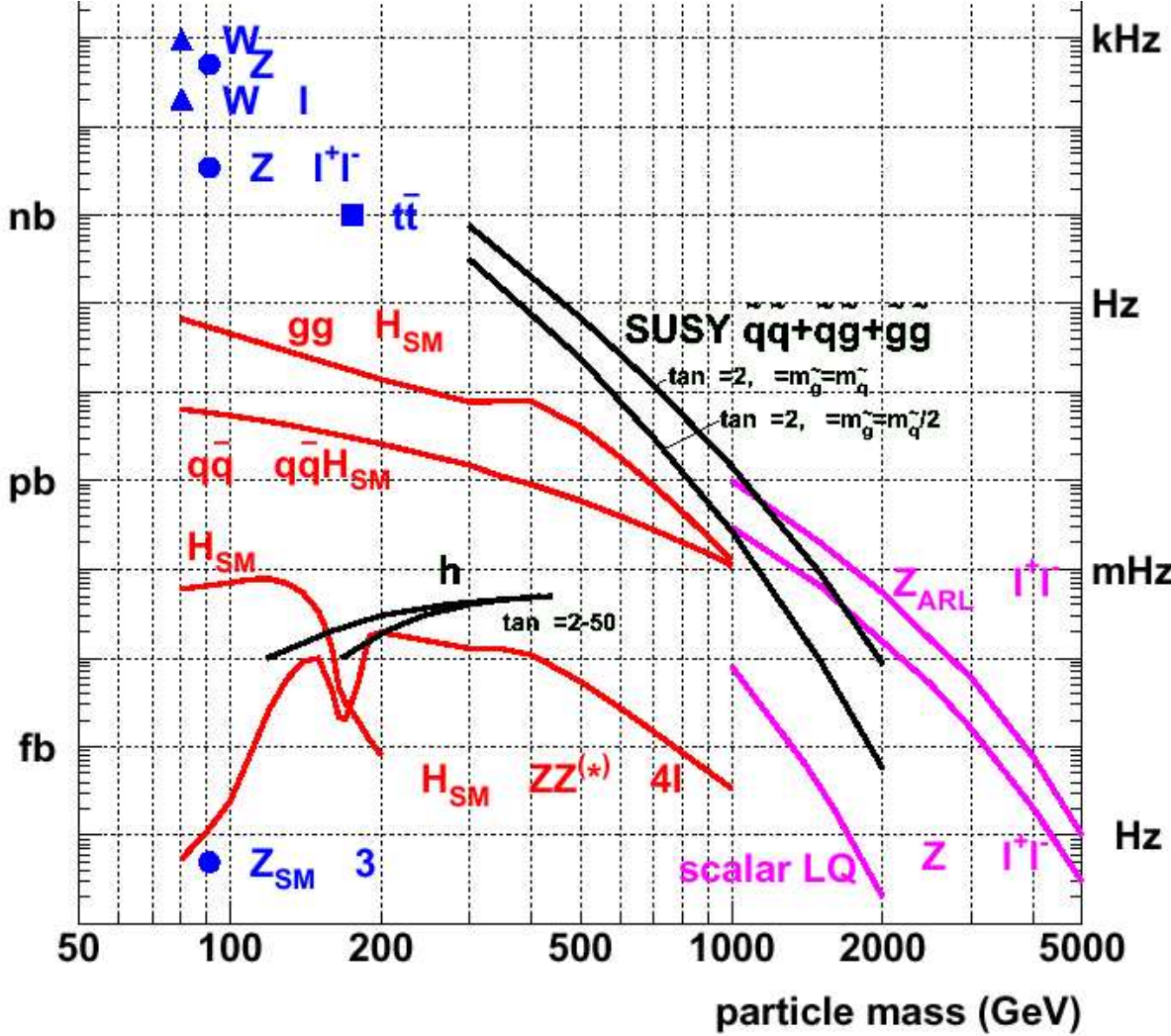
Przyszłe eksperymenty

LHC

Jeśli SUSY istnieje, LHC “musi” ją zobaczyć.

Częstość produkcji cząstek supersymetrycznych:

- od ~ 3 Hz dla $M = 300$ GeV
 $\Rightarrow > 10^7$ przypadków na rok
- do ~ 0.0001 Hz dla $M = 2$ TeV
 $\Rightarrow \sim 10^3$ przypadków na rok
 wciąż wystarczające do odkrycia

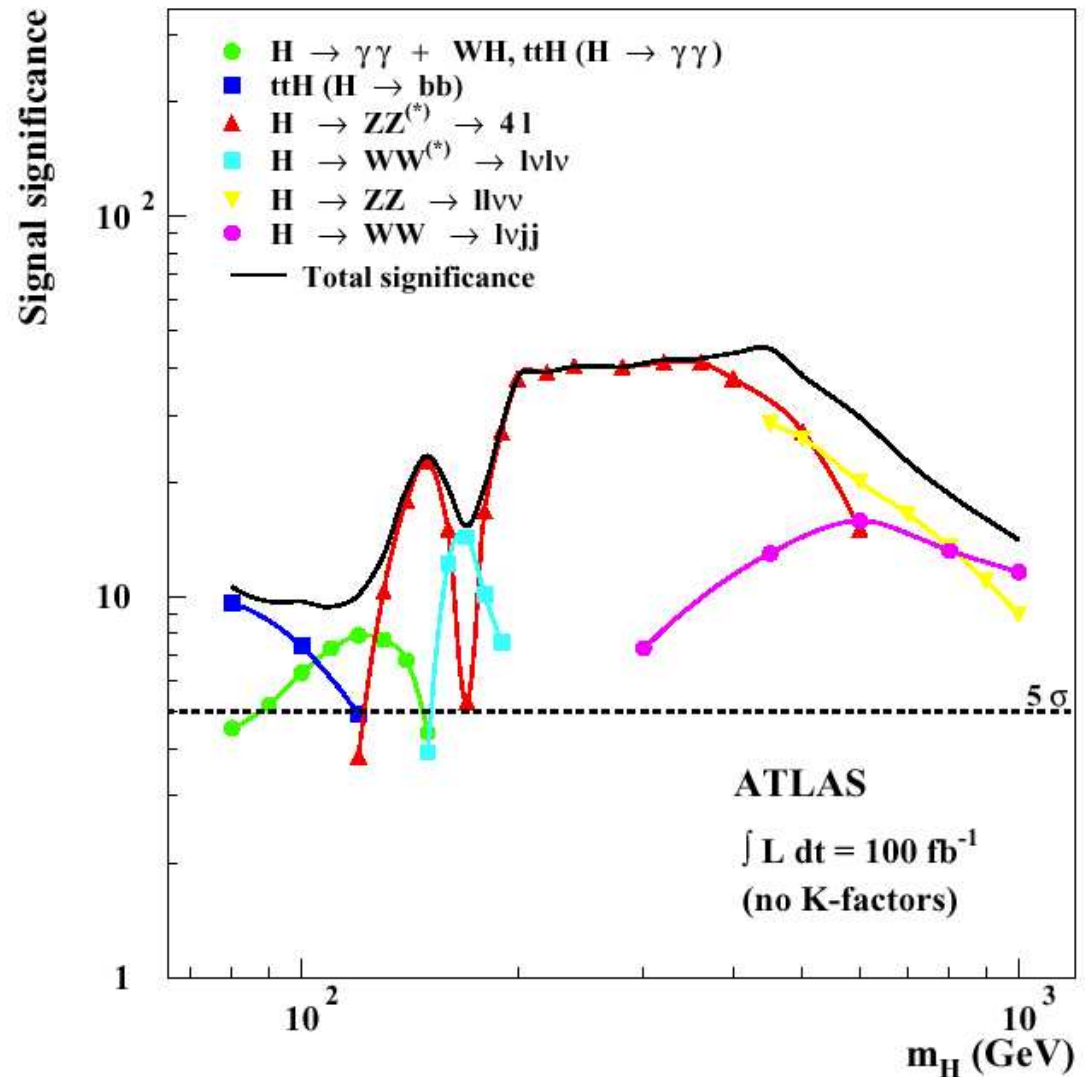
Przyszłe eksperymenty

LHC

Higgs może zostać odkryty ponad wszelką wątpliwość w **pełnym zakresie** masy $\Rightarrow$

Sprawdzenie struktury sektora Higgsa (liczby cząstek i ich charakterystyk) będzie niezwykle ważnym **testem SUSY**.

Powinno pomóc w poznaniu **mechanizmu łamania SUSY**

Przy “niefortunnych” wartościach parametrów SUSY możliwe, że LHC zobaczy tylko (jednego) Higgsa...

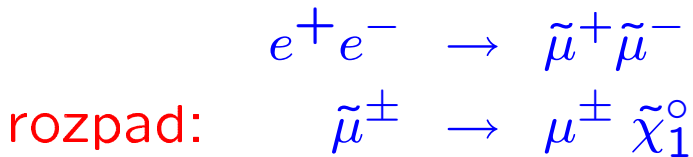
Przyszłe eksperymenty

ILC

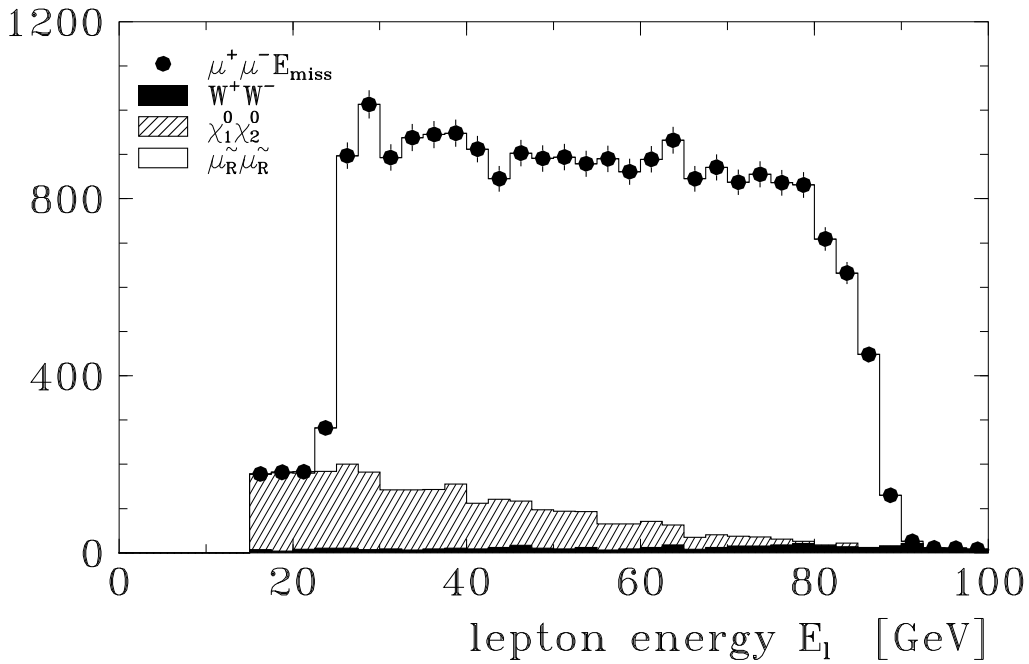
Własności Higgsa i innych cząstek supersymetrycznych odkrytych w LHC będą mogły być szczegółowo zbadane w przyszłym akceleratorze liniowym e^+e^- ILC.

Niektóre stany mogą zostać odkryte dopiero w ILC!

Przykład: produkcja smionów

Rozkład energii mionów z rozpadu smionów:

Kształt widma $\iff$ spin (płaski $\iff$ 0)
 granice widma $\iff$ $m_{\tilde{\chi}}$ i $m_{\tilde{\mu}}$

Czy
odkryjemy
SUSY ?!

“Supersymmetry...
has generated so many thousands of papers it must be correct”
Shelly Glashow

Mały Higgs

Aby rozwiązać problem hierarchii musimy wprowadzić “nową fizykę” przy skalach ~ 1 TeV.

To jednak nie musi być supersymetria.

W ostatnich latach pokazano, że kasowanie rozbieżnych poprawek do masy bozonu Higgsa można także uzyskać dodając nowe cząstki tego samego rodzaju:

- nowy ciężki fermion $T \Rightarrow$ kasowanie poprawek od t
- nowe ciężkie bozony W_H i $Z_H \Rightarrow$ kasowanie poprawek od $W^\pm$ i Z^0
- nowe skalary $\Rightarrow$ kasowanie (samo)poprawek Higgsa

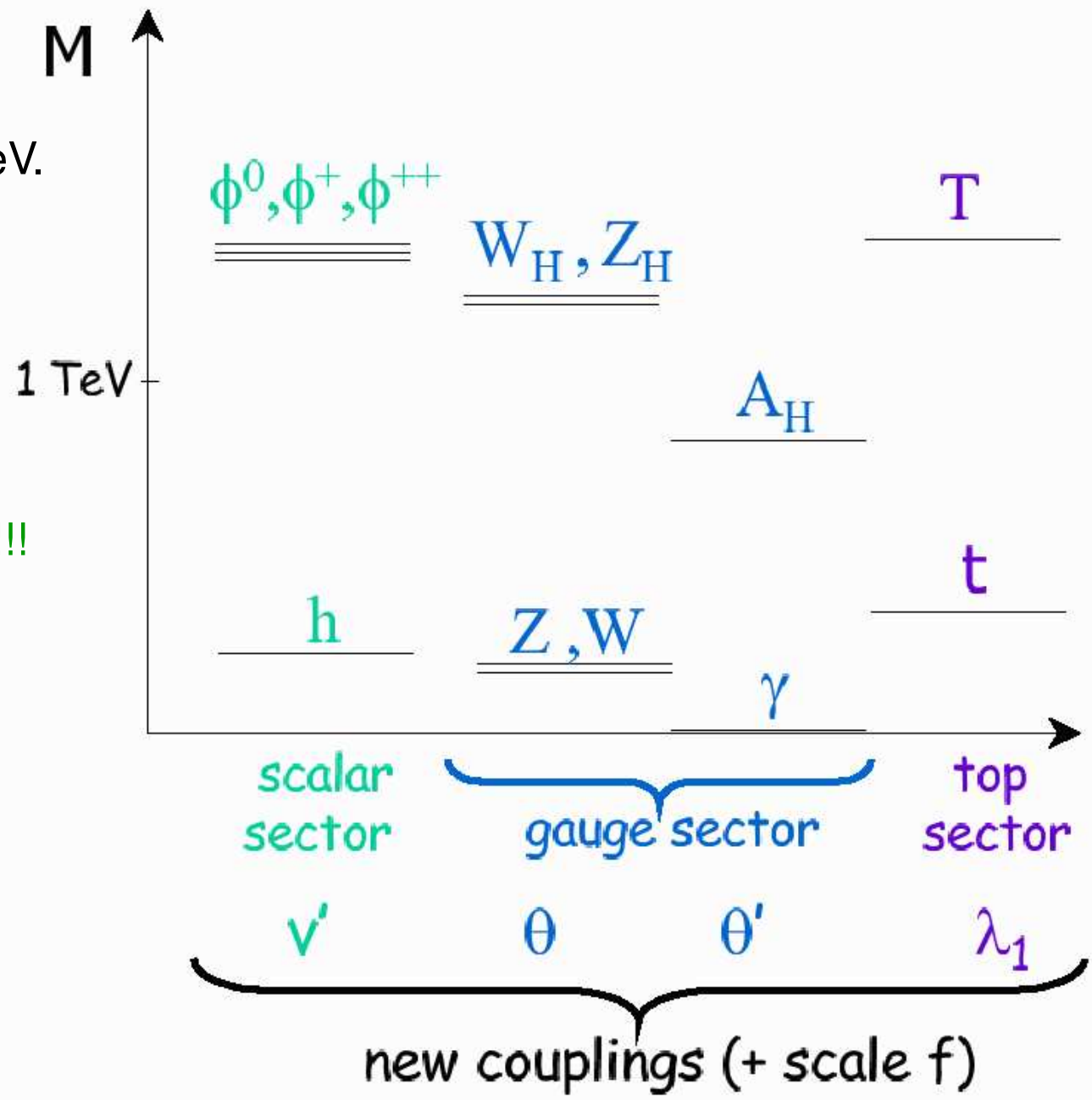
Kasowanie uzyskujemy poprzez odpowiedni wybór sprzężeń nowych cząstek.

Nie rozwiązujemy problemu hierarchii do skali GUT, ale odsuwamy go do skali ~ 10 TeV...

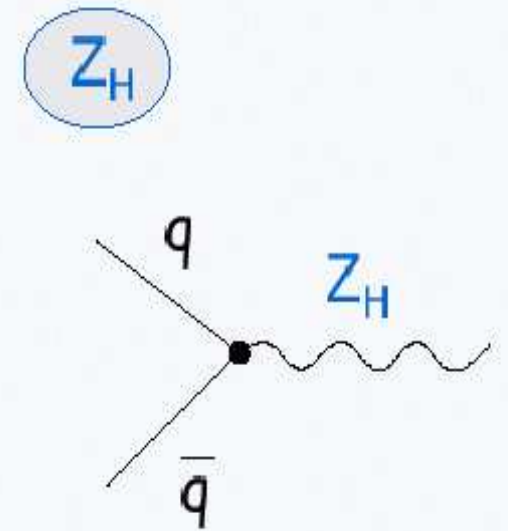
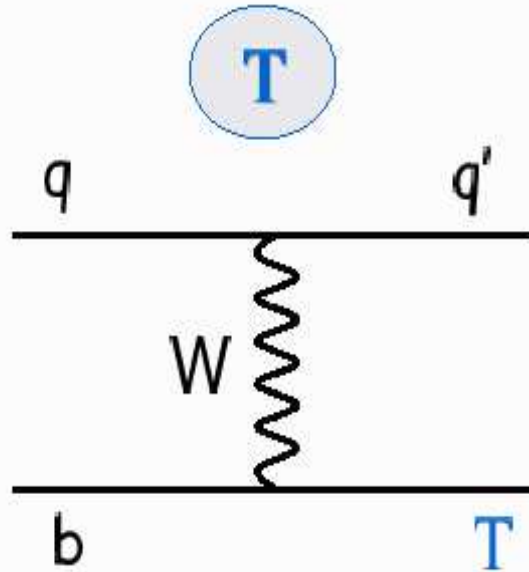
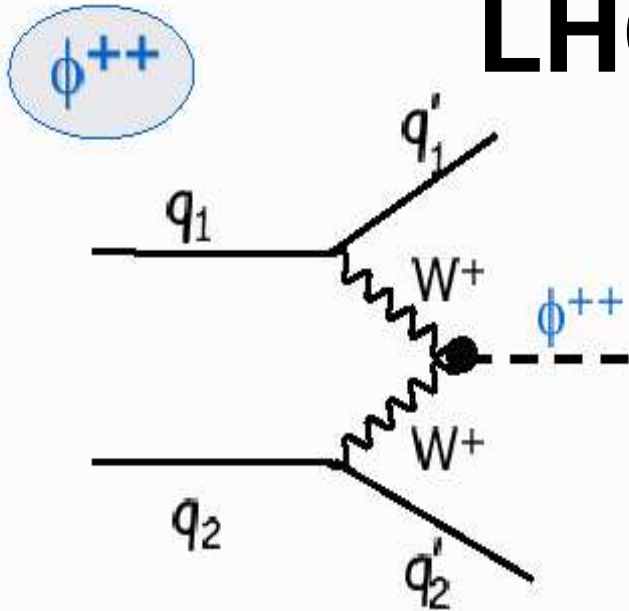
Wszystkie nowe cząstki
powinny mieć masy rzędu 1 TeV.

⇒ łatwe do znalezienia w
przyszłych eksperymentach

Podwójnie naładowany Higgs !!!

LHC

VBF mechanism

$$\sigma \sim (v')^2$$

v' should be small

$$\phi^{++} \rightarrow W^+W^+$$

large SM bkg

Wb fusion

$$\sigma \sim (\lambda_1)^2$$

$\lambda_1 \sim 1$ but suppressed by b -quark PDF.

$$T \rightarrow \underbrace{bW, tZ}_{\text{clear signal}}$$

$q\bar{q}$ annihilation

$$\sigma \sim (\cot\theta)^2$$

Wide range in $\cot\theta$ possible.

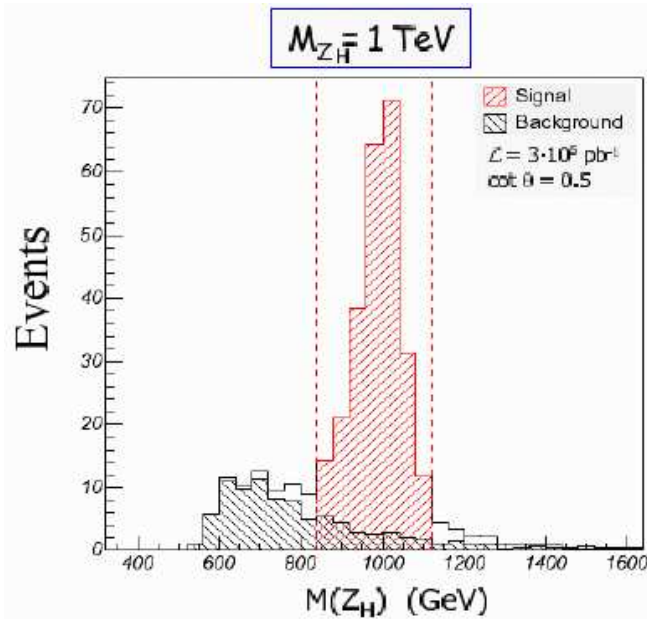
$$Z_H \rightarrow \underbrace{e^+e^-}_{\text{clear signal}}$$

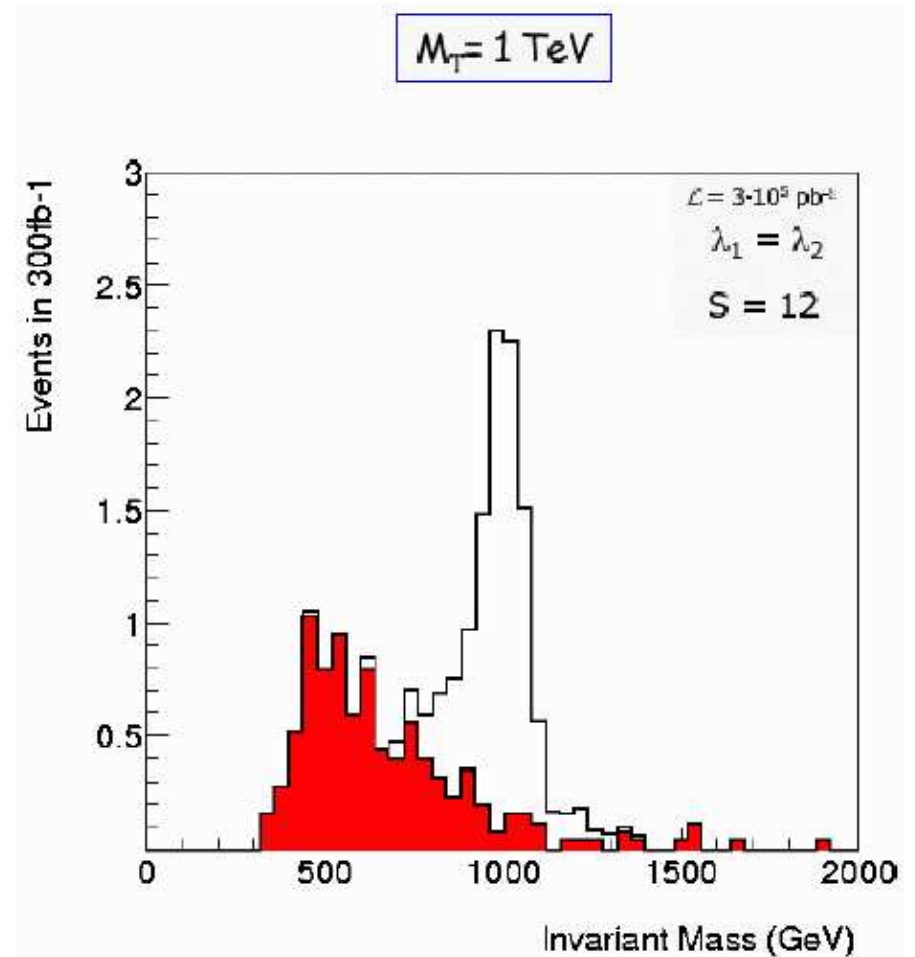
Mały Higgs

Little Higgs Searches with ATLAS

E.Ros, EPS'2003

b-tag: $\varepsilon_b = 50\%$, $R_u = 100$
 Inside mass window:
 $S = 195$
 $B = 16$ } $\frac{S}{\sqrt{B}} = 50$

Mały Higgs

Podsumowanie

Model “małego Higgsa” (Little Higgs) wywołał duże zainteresowanie.

Przewiduje wiele nowych, ciekawych reakcji (innych niż w SUSY)

⇒ należy ich poszukiwać nawet jeśli nie jesteśmy przekonani co do słuszności modelu

Nawet jeśli nie wydaje się tak “naturalny” i “elegancki” to przełamał “monopol” SUSY na rozwiązanie problemu hierarchii...

W następnych latach mogą pojawić się kolejne modele...

Ale przede wszystkim czekamy na dane z LHC !